

A legnagyobb magyar gyűjtő

A képtáralapító Esterházy halálának századik évfordulójára

Irta PETROVICS ELEK

a Szépművészeti Múzeum igazgatója

Most száz éve, 1833 november 25-én halt meg a comoi-tó partján egy férfi, akinek élete és tevékenysége sorsdöntő fontosságú volt Magyarország művészeti kultúrájára nézve. Herceg Esterházy Miklós volt ez, a nagy gyűjtő, az Esterházy-képtár igazi megalapítója és kiépítője. Hogy ő élt és hogy szerette a művészetet, az következményeiben kimondhatatlan szerencsénk bizonyult. Az Esterházy-képtárnak, melyet ő gyűjtött, reánk, magyarokra nézve ugyanaz a jelentősége van, mint más országokra nézve az uralkodói gyűjteményeknek. Alapja lett és még ma is gerincét teszi Szépművészeti Múzeumnak európai hírű régi képtárának és grafikai gyűjteményének. Természetesen az is szerencse volt, hogy abban az időben, amikor az Esterházy hercegi családnak képtáráról meg kellett válnia, voltak olyan böles férfiak, akik ezt a képtárat értékelni tudták és felismerték azt, hogy milyen nagy dolog egy országra nézve, ha készen szerezhethet meg ilyen kitűnő gyűjteményt. Azonban bizonyos, hogy Esterházy Miklós gyűjtése nélkül mi sohasem jutottunk volna hozzá ilyen fejedelmi képtárhoz. Ő — öntudatlanul is — számunkra gyűjtött, s az ő gyűjteménye nélkül nem lennénk sokkal előbbre ezen a téren, mint szláv vagy román szomszédaink. Hiszen uralkodóink, sajnos, semmit sem juttattak műkincsekben nekünk, sőt az országból számos művészeti értéket elszállítottak Bécsbe, ahol összehalmozgattak minden szépséget és gazdagságot.

Herceg Esterházy Miklós, a képtáralapító, vérbeli amatőr volt. Nem divatból, pusztán nagyúri kedvtelésből, udvara és családja fényének emelése céljából gyűjtött, hanem nemcsak szenvedélyből, ellenállhatatlan vágyból. A művészetéhez olyan bensős és físzta viszony fűzte, mint keveseket. Átérezte az igazi gyűjtő minden gyönyörét és gondját. Meller Simonnak, az Esterházy-képtár történetírójának jeles könyvében, mely nekünk is becses kalauzunk, egy olyan adatot nyújtunk, amely mindennél jobban bevilágít az ő lélekébe. Mikor 1797-ben Rafael Mengsnek, az akkor kedvelt német festőnek egyik festményét akarta megvásárolni, azt írta nápolyi megbízottjának, hogy vegye meg ezt a képet „senza la quale mi pare non poter vivere“ (amely nélkül, úgy látszik nekem, nem tudok élni). Mintha nem is egy képügyneknek szóló levélből, hanem egy szerelmi vallomásból lenne véve ez az idézet.

Ez a vallomás nemcsak a herceg művészet-szeretetének szenvedélyességét jellemzi, hanem ízlésének irányát is megvilágítja. Esterházy Miklós, a műbarát, a maga idejében modern ízlésű ember volt. Ízlése lépést tartott korának művészetével. Azokat szerette különösen, akik az akkor előretörő új klasszicizmus szellemében dolgoztak. Ezek közé tartozott az említett Rafael Mengs is. A szobrászok közül Thorwaldsen és Canova voltak kedvencei. Canova 1805-ben vendége is volt Kismartonban. Ő készítette el a herceg kedvence leányának, Leopoldinának képmását, amelynek számára a kismartoni parkban tempiót építtetett a herceg. Több munkáját szerezte meg Canovának és Thorwaldsennek. Az utóbbinál rendelt meg saját mellékszobrárt is, amelyet Thorwaldsen mintája után Ferenczy István faragott márványba, aki akkor (1818) Thorwaldsen segédje volt.

Noha mint műbarát szívében korának művészetével érzett, mint gyűjtő egyáltalában nem volt elfogult más idők stílusával szemben. Sőt

Nyílt-tér

E rovatban közölték nem a szerkesztőség, sem a kiadóhivatal nem vállal felelősséget.

Eladó Andrassy-úti

több lakásos gyönyörű bérvilla (nyolc, öt, három, kettő szoba, ha los modern lakásokkal) telekárban: 150.000 pengőért.

Válasz: „Rendkívüli alkalom” jellegű hirdetőbe, Andrassy-út 54. Ügynökök melőzve. Esetleg adómentés bérházra becselhető.

valósággal múzeumi gondolkodású gyűjtő és szervező volt, akit az a szempont vezetett, hogy minden kor művészetének voltak értékei, csak meg kell keresni őket. Szinte csodálatos, hogy magángyűjtemény léteire milyen széles skálájú volt az Esterházy-képtár. Crivellitől Goyaig terjedtek határai. Ennek köszönhetjük, hogy Szépművészeti Múzeumunk régi képtára olyan sokoldalú és instruktív. Ezt a jellemét még az Esterházy-képtártól örökölte. Csak a primitív olaszok és északiak hiányoztak jóformán egészen Esterházy gyűjtéséből, jelölül annak, hogy akármennyire elfogulatlan igyekezett is lenni, teljesen ő sem tudta magát felszabadítani korának gondolkodásától. A klasszicizmus korának embere a gotikus művészet fanyságát és szögletességét képtelen volt befogadni. A manák a tegnappal szemben érzett hagyományos tartózkodása is meglátszik gyűjtésén. A klasszicizmust közvetlenül megelőző rokokó-festészet művészeitől, úgy látszik, éppen úgy idegenkedett, mint pl. a mai áramlatok képviselői az impresszionizmustól, amely szintén a „tegnap“ művésze.

A képzőművészet mellett a zenét is szerette. A zene kultusza hagyományos volt a hercegi családban. Haydnt még a mi hercegünk nagyatyja: Miklós, a „fényes“, alkalmazta udvari zenekarának karmesteréül. Utóda Hummel lett. Haydn tanácsára rendelt a herceg egy misét Beethovennál, ugyancsak művészetkedvelő, rokonszékű feleségének, szül. Liechtenstein Mária hercegnőnek nevenapjára. Így született meg Beethoven C-dur miséje, melyet 1807-ben adtak elő először Kismartonban, a szerző személyes vezetésével. Beethoven hat napig volt akkor a herceg vendége.

Főszenevédője azonban mindvégig a képzőművészet maradt. Miután átvette a majorátust (1794), évekig személyesen és egyedül foglalkozott gyűjteményével. Ő állította fel a képtár programját, s jóformán igazgatója volt saját képtárának. Évenként leutazott Olaszországba, amelynek szerelmese volt. Személyesen vásárolt olyan képeket, mint Correggio Madonnája vagy Ridolfo Ghirlandajo képe: Krisztus születése, amelyek ma büszkeségei képtárunknak. Később azonban belátja, hogy sokféle gondja és méltóságával járó elfoglaltsága miatt egymaga nem tud megbirkózni a rendszeres gyűjtés feladatával. Szerződött tehát Fischer József bécsi rézmetszőt, akit 1802-ben ismert meg Párisban. Előbb csak a metszetgyűjtemény vezetését bízta rá, később a képtárat is. Választása igen szerencsés volt. Fischerben kiváló ítéletű, lelkes és hí szakemberre tett szert. Különösen a németalföldi festészetben volt járatos. Az olaszban kevésbé, de itt meg maga a herceg volt egészen otthon. A két férfi vállvetve fejlesztte ezentúl a gyűjteményeket. 1812-ben, midőn Fischer elkészítette az első katalógust, már körülbelül 1000 kép volt együtt, köztük Raffael Esterházy-Madonnája, Rembrandt Öreg rabbinusa, Vermeer Női arékepe, Frans Hals Férfi arékepe, Cuyp Tehenei, Luini két képe, Claude Lorrain tájképe. Pár évvel ezután csatlakozik hozzájuk Boltraffio Madonnája. Betetőzi a nagyszerű gyarapodást 1820 táján részint a bécsi Kaunitz és a londoni Burke-gyűjteményekből, részint a más forrásokból szerzett remekműveknek nagy sorozata: Van Dyck Kettős arékepe, Ribera Szent András vértanúsága, Murillo képei, Goya Vízholdó leánya és Köszörűse (az utóbbit 100 forintért vették), Tiepolo Compostelai Szent Jakabja stb.

1833-ban Miklós herceg 1156 festményt, mintegy 3500 rajzot és 50.000 metszetet hagyott örökségül Pál fiára. Ezt a gyűjteményt majdnem egészen ő szerezte.

Nagy megalakítójának életében az Esterházy-képtár sokat vándorolt. Először a pottendorfi kastélyban helyezték el, 1809-ben, mikor Napoleon Bécs felé közeledett, valamennyi képet hajóra rakták és Pestre szállították, ahol hónapokig vesztegeltek a Dunán. A veszély elmúltával ismét visszavitték a képtárat Pottendorfba, de már 1809-ben a herceg Laxenburgba való átköltöztetését rendeli el, 1814-ben a her-

ceg megvásárolja Kaunitz herceg mariahilfi palotáját Bécsben és itt állíttatja fel képtárat, hogy aztán kerek ötven évig gyönyörködtesse Bécs lakosságát. Alapítójának halála után fia, Pál herceg lett a hitbizomány ura. Ő, aki már bensőbb és állandóbb kapcsolatba jutott a magyar étellel, 1865-ben teljesíti a magyar hazafiaknak azt a régi óhaját, hogy a képtár Magyarország fővárosába kerüljön. Itt az Akadémia második és harmadik emeletén helyezték el és 1865 december 12-én a közönség számára is megnyitották. Pál herceg 1866-ban meghal és fia, Miklós, a majorátus zilált pénzügyi viszonyainak rendezése során 1867-ben megvételre ajánlja fel a képtárat az államnak. Báró Eötvös József kultuszminiszter és gróf Andrássy Gyula miniszterelnök felkarolják az ügyet és a vétel létrejön.

Nagy bölcsesség és a történelmi felelősség teljes átérzése kellett ehhez az elhatározáshoz, mert hiszen az állam pénzügyei éppen akkor igen ziláltak voltak, s Kerkapoly Károly, aki mint pénzügyminiszter az adásvételi szerződést a kinstár nevében aláírta, a deficités pénzügyi korszakot nyitotta meg nálunk. Azonban az ügyek intézői szerencsére tudták, hogy a pénzügyi zavarok idővel rendbejöhettek, de az a nagy lehetőség, amely az Esterházy-képtár eladóvá válásával nyílt meg, talán soha sem fog megismétlődni és hogy ezért végzetes hibát követnének el, ha ezt az alkalmat elszalasztanák.

A vásárlók bölcsesége másrészt a tulajdonos család áldozatkészségével találkozott. Az Esterházy hercegi családot külföldről sokkal fényesebb ajánlatokkal osztrómolták, az akkori herceg Esterházy Miklós azonban — noha a hitbizomány igen nagy adósságokba volt elmerülve — a magyar állam szerényebb ajánlatát fogadta el, csak hogy a képtár a nemzet tulajdonává lehessen. Méltán mondott neki köszönetet báró Eöt-

A magyar nyomdaipar vezetőemberei külön engedélyhez kívánják kölni az új nyomdaüzemek felállítását

Adatok a súlyos válságba jutott nyomdaipar nehéz helyzetéről
Védekezni kell a lázító röpiratokat gyártó zugnyomdák ellen

A gazdasági életnek ma világszerte megfontolásra érdemes új jelszava, hogy a termelésbe bizonyos területeket kell belevinni. Látjuk ezt nemcsak a mezőgazdaságban, hanem más területeken is, így az ipari gazdálkodásban is. Az irányított gazdálkodás elvét elfogadta az új iparfejlesztési törvény is, amely lehetőséget nyújt arra, hogy felesleges üzemi alapításoktól és hibás tőkebefektetésektől megkímélje a gazdasági élet nyugodt menetét. Annnyival is inkább szükség van céltudatos intézkedésre, mert a felesleges üzemi alapítások folytán az új tőke nem gyűmölöszik, másrészt a régi üzemi tőke hozadéka is csökken. Ennek az okos gazdálkodási elvnek az álláspontjára helyezkedett nemrég a magyar nyomdaipar, amely az Országos Ipartanács állandó bizottsága útján felterjesztést intézett a kereskedelmi miniszterhez, akitől azt kéri, hogy az iparfejlesztési törvény értelmében akadályozzák meg a nyomdaüzemek további szaporodását.

A magyar nyomdaipar azonban olyan súlyos helyzetben van, hogy nem elégedhet meg ezzel a lépéssel. Ezért a nyomdaipar vezető emberei körében megérlelődött az a gondolat, hogy a magyar nyomdaipar megmentésének az érdekében a kormányhoz kellene fordulni, hogy a nyomdaipar ügyét ezentúl koncesszió kiadásához kössék. Magyarországon ugyanis csupán képesítéshez van köve a nyomdaipar ügye, szemben például Ausztriával, ahol csak külön kiadott engedély, koncesszió alapján szabad csak dolgozni.

Kívánatosá teszik ezt elsősorban gazdasági okok. A megkissébedett országban ugyanis olyan nagy mértékben elszaporodtak a nyomdaiparok, hogy éppen a túlméretezés folytán évről-évre csökken az üzemek jövedelmezősége.

Hogy csak egy példát mondjunk, legutóbb vizsgálat tárgyává tették negyven nyomdaüzemnek a jövedelmezőségét és megállapították, amíg a háború utáni évben pengő értékben számtalva a negyven nyomda jövedelmezősége 34 millió 384 ezer pengő volt, akkor ugyanennyel a negyven nyomdának a múlt évi jövedelmezősége mindössze 17 millió 728 ezer pengő.

A gazdasági okokon kívül más okok is szükségessé teszik azt, hogy a nyomdaipart ne gyakorolhassa bárki.

Elsősorban nemzeti, erkölcsi szempontok azok, amelyeknek a mérlegeléséről szó van.

Mindenki tudatában van annak, hogy milyen nagy hatalmat jelent a nyomdaipar, hiszen mindenféle propagandának a leghatásosabb eszköze a nyomtatvány. Az utolsó tizenhárom esztendőben láttuk, hogy mindenféle zugnyomdákban készülnek kommunista, lázító röpiratok, lapok, amelyek alkalmasak arra, hogy zavart, nyugtalanságot idézzenek elő. Így

COSULICH LINE
VULCANIA ROMA NEPTUNIA
24.000 tonnás 88.000 tonnás 20.000 tonnás
pazar óriáshajókkal télen is utazhat!

a Szahara legcsodásabb oázisába
1934 január 9-26. Trieste, Ragusa, Palermo, Algir, Bou Saada, Biskra, Timgad, Constantine, Algir, Nápoly, Trieste.

Farsang Andaluziában
1934 jan 25-febr. 14 Trieste, Nápoly, Gibraltár, Cadix, Sevilla, Ronda, Gibraltár, Algir, Palma, Cannes, Nápoly, Palermo, Patras, Ragusa, Trieste.

A szárazföldön legelőrendű szállodák és pompás Pullmann-carok. Olcsó részvételi díjak!
Kérjen prospektust budapesti irodáinktól:
TÖKÖLY-ÚT 2. VÁCI-UTCA 17.

vös József 1870 december 8-án kelt levelében azért „a patriotizmusért, amellyel anyagi előnyöket áldozott fel azért, hogy az ősei által gyűjtött műkincsek az ország számára maradjanak meg“.

Illő, hogy halás kegyelettel gondoljunk mindazokra, akiknek részük volt az Esterházy-képtár nemzeti tulajdonná válásában, de nem kevésbé illő, hogy halálának századik évfordulóján mély tisztelettel hajoljunk meg megteremtője, a legnagyobb magyar gyűjtő dícső emléke előtt.

tehát közérdek szempontjából sem közömbös, hogy ki az, aki nyomdaüzemet rendez be s ezért nagyon meg kell fontolni, hogy mennyiben felel meg az illető az erkölcsi, megbízhatósági feltételeknek.

Az eddigi állapot egyáltalán nem megnyugtató. Eddig bárki, akinek megvolt a képesítése, nyomdát rendezhetett be, aminek az lett a következménye, hogy a felforgató elemek mindig tudtak nyomdát kapni, lázító röpiratokat, felhívások előállítására.

Tehát akkor, amikor a Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete vezető embereiben megérlelődött az a gondolat, hogy a nyomdaüzem gyakorlatát több külföldi minta alapján nálunk is engedélyhez kellene kötni, nem lehet közömbösen elmenni e kívánságok mellett.

Ebben a kérdésben

Markovics Kálmán

a Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesületének igazgatóját.

érdeklődésünkre a következőkben válaszolta a magyar nyomdaipar súlyos helyzetét:

— Feltétlenül kívánatos az, hogy koncesszió alapján lehessen csak gyakorolni a nyomdaipart. Ebben az irányban már lépéseket tettünk a kormányznál, nevezetesen az Országos Ipartanács állandó bizottsága útján feterjesztést intéztünk a kereskedelmi miniszterhez, hogy az 1931. XXI-ik törvények 37. paragrafus alapján a magyar nyomdaipar túlméretezettségére való tekintettel tegyen korlátozó intézkedéseket. Am ez nem elég. Ez az intézkedés ugyanis csak a nagyipari vállalatokra vonatkozik, amelyek legalább húsz emberrel, vagy harminc lőerővel dolgoznak, de nem vonatkozik a kis nyomdákra, amelyek egyre szá-

Igazi remekműveket olcsó árakat

talál

BACHRUCH

ezüstárugyárban
1V, Váci-utca 2. sz.